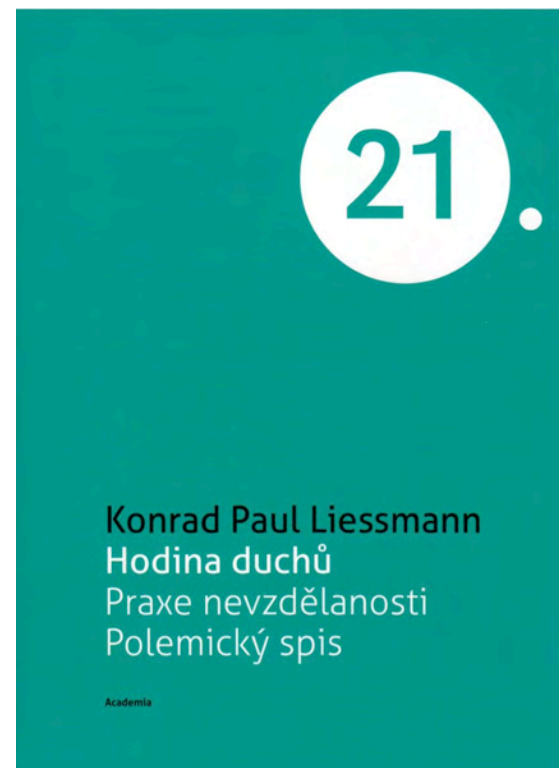

O praxi nevzdělanosti s K. P. Liessmannem

Tomáš Janík
Institut výzkumu školního vzdělávání PdF MU
přednáška pro **Akademické fórum**
10. prosince 2015 – Sídlo JČMF, Praha

Obsah referátu

1. Uvedení do **současného kritického psaní** o vzdělávání a pedagogice (a to v pedagogice i mimo ni)
2. Představení **Liessmannovy knihy** o praxi nevzdělanosti
  - Exkurs: první exkluzivní výsledky výzkumu praxe nevzdělanosti v České republice
3. **Recepce – ohlasy – kritika** kritického psaní (zejména psaní Liessmannova)

(1)

Uvedení do **současného kritického psaní**
o vzdělávání a pedagogice (a to v pedagogice i mimo ni)

Motto

Ze studentské ankety

k mým přednáškám na Pedagogické fakultě MU

*Tím, že přednáší o nešvarech školského systému,
přispívá k jejich rozšiřování...*

Psaní vyrůstající z obavy, že něco není v pořádku...

V našem případě řeší otázku, co je/není vzdělá(vá)ní

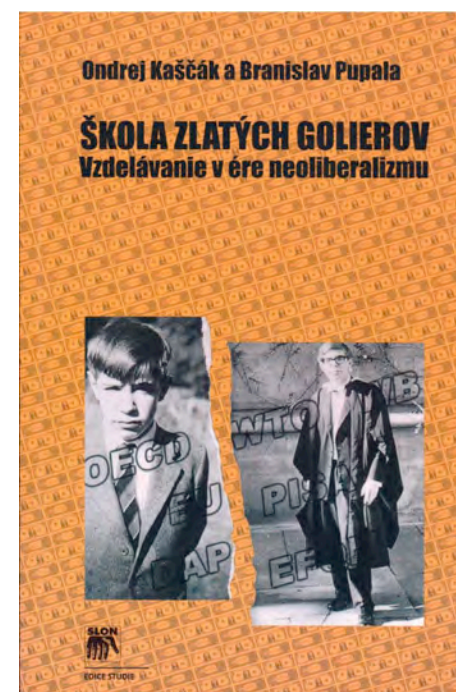
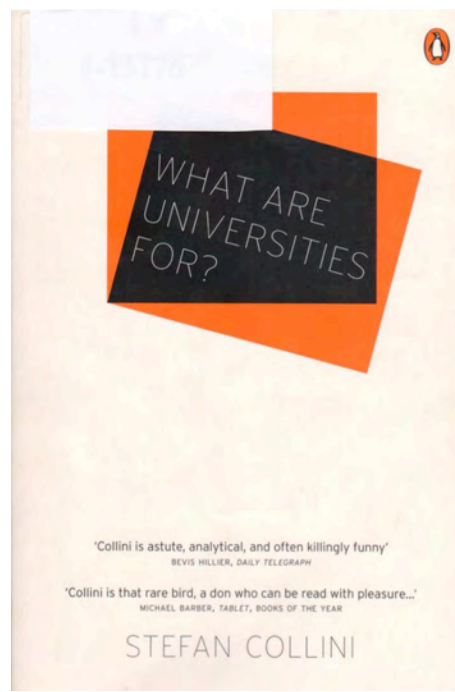
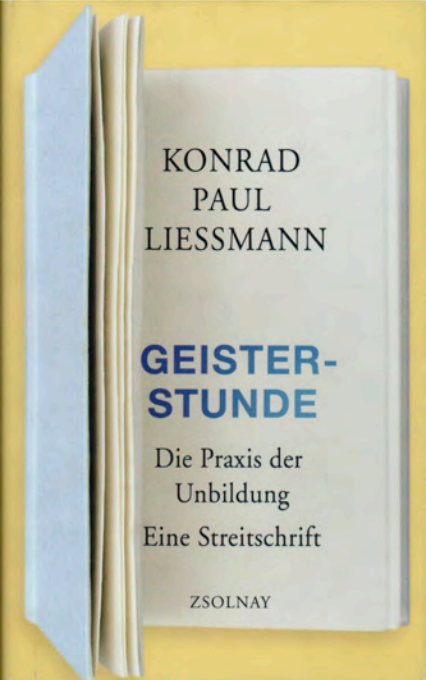
- Popis, kritická analýza, hodnocení různých projevů toho, co různí lidé označují jako vzdělávání a vzdělání.
- Zpravidla směřují k postřehu, že toto vzdělávání a vzdělání není – resp. byli bychom nešťastní, kdyby toto vzdělá(vá)ní bylo...
- Návazně je to o hledání (původního) významu a účelu vzdělávání ... školy...

Ökonomisches Kalkül

Sackgassen der Bildungsreform

Politische Zwecke

Pädagogischer Sinn

(2)

Představení **Liessmannovy knihy** o praxi nevzdělanosti

1 O PISE a katastrofách ve vzdělávání

*PISA, panika a Bologna: k logice vzdělávacích katastrof
V rétorice katastrof, testování a permanentní reformy se praxe
nevzdělanosti vyjevuje ve své hysterické podobě.*

PISA – katastrofa – panika – gigantomaické placebo

Bologna – de-kvalifikace

Co autor navrhuje? Změnit rétoriku – přestat mluvit o tom, že vzdělávání je katastrofa a přestat budit zdání, že vzdělávání vyřeší všechny problémy světa. Udělali bychom dobře, kdybychom namísto obvyklé směsice blouznění o vzdělávání a řečí manažerů vypracovali jasný náhled na možnosti a meze, šance i rizika vzdělávacích procesů. Vzdělávací instituce nepotřebují více, ale méně reforem. Jakkoliv paradoxně to může v údajně rychle se měnící společnosti znít, vzdělávací systémy potřebují: zvolnění tempa a nikoliv hektičnost; obezřetnost, a nikoliv zběsilost; stabilitu, a nikoliv permanentní změnu; jistotu, a nikoliv trvalé mediální a politické ostřelování.

2 O expertovi na vzdělávání

Expert na vzdělávání: k psychopatologii jedné sociální postavy
V expertech na vzdělávání se praxe nevzdělanosti ukazuje ve své patologické (blouznivé) podobě.

Expert – mediální pozornost – mýtus tvořivého génia – reforma bez pardonu

Co autor navrhuje? Zajisté potřebujeme vést diskusi a rozvíjet diskursy o vzdělávání. Zajisté potřebujeme znalé a zkušené lidi, jimž na vzdělávání záleží a kteří za právo na vzdělávání bojují. Diskursy o vzdělávání nemají být ovládány koncepty, jež jsou sice dobře míněny, avšak ve skutečnosti jsou rozporné, ideologicky zatížené a od reality vzdálené. V diskusích se máme držet reality a všímat si toho, co se skutečně děje stranou všech pronášených frází. Máme se více zajímat o názory těch, kteří jsou každodenně ve styku s realitou – např. s učiteli – je třeba jim dát hlas a nedomnívat se ihned, že beztak hájí jen své zájmy. Měli bychom také poněkud mírnit představy, že vzdělávání je spasení.

3 O kompetentnosti bez vědění

Kompetentní neduch: ústup vědění

V orientaci na kompetence se praxe nevzdělanosti projevuje ve své hypertrofované podobě.

Místo mrtvého vědění užitečné schopnosti – degradace obsahu na exemplum

Co autor navrhuje? Doporučuje, aby všichni podílníci na vzdělávání hledali odpověď na otázku, co musí mladý člověk umět a znát, aby porozuměl světu a své situaci v něm. Orientace na život je důležitá, ale neměla by se z ní stát doktrína. Nemělo by nám vadit, když mladí lidé kultivují své nadšení pro otázky, předměty či kulturní dokumenty, které na první pohled nemají bezprostřední užitek. Měli bychom usilovat o vytvoření učebních (studijních) plánů s vyváženým poměrem znalostí *nezbytných* a kompetencí *usilováníhodných*. V každém případě musíme okamžitě skončit s rozmnožováním kompetencí, jež postrádá smysl. A pokud jde o dovednost aplikovat naučené? Na její rozvíjení budou mít mladí lidé celý život.

4 O oborech a prolamování jejich hranic

Soumrak oborovosti: nová nedisciplinovanost

V požadavku na prolamování a překračování oborových hranic se praxe nevzdělanosti projevuje ve své naivně agresivní podobě.

Trans/inter-...-disciplinarita – prolamování oborů – fetišismus praxe – libovůle

Co autor navrhuje? Liessmann tvrdí, že neexistuje žádný rozumný důvod substanciálně měnit oborový kánon ve školách (myslí především na univerzitách). Není třeba neustále vytvářet nové kombinace oborů a experimentovat s bizarními názvy. Naše orientace ve světě předpokládá osvojení metodických principů a základních obsahů oborů, pouze takto vybaveni můžeme pracovat mezioborově a projektově. Na rozdíl od školení v prázdných kompetencích má konfrontace s oborem výhodu – může nadchnout pro věc. Oborovost musí zůstat ústředním aspektem, k němuž se mají obracet otázky pedagogiky i školy, neboť vytváří základní podmínky pro vzdělávání.

5 O powerpointu a simulaci vzdělávání

Power-pointová karaoke: destrukce vzdělávání prostřednictvím jeho simulace

V power-pointové prezentaci, která se stylizovala do společenské normy, se praxe nevzdělanosti jeví ve své nafoukané a neohrabané podobě.

Mistrovství světa v powerpointu – redukce obsahovosti na gesta – předstrukturování

Co autor navrhuje? Není cílem odstavovat technické pomůcky tam, kde je jejich nasazení smysluplné. Je však třeba reflektovat, jakou cenu platíme za jejich zavedení. Obrázky nemají nahradit slova, power-pointová prezentace nemá nahradit volnou promluvu, propracovanou přednášku, dobře připravený referát – naopak, to vše má power-point doprovodit. Zásadní přitom je uvažovat o tom, která forma prezentace nejlépe poslouží tomu hlavnímu, tj. rozvíjení myšlenek.

6 O internetu a vyhledávání

Co ví síť? Na hranici vyhledávacích strojů.

Ve věroucí poddanosti internetu se praxe nevzdělanosti vyjevuje ve své religiózní podobě.

Problém chybějícího kontextu – iluze přístupu k informacím – edukační hackeři

Co autor navrhuje? Zajisté, moderní komunikační a informační média přinášejí v dosud nevídané míře možnost individuálního přístupu k obrovskému objemu vědění. To však zde bylo vždy, byť nikoliv v současném komfortu. Nicméně i dříve existovaly knihovny, archívy, encyklopedie apod., jejichž cílem bylo zpřístupnit vědění. Internet dnes ušetří cestu za nimi a převezme i další funkce, ale aby to vše fungovalo, je třeba pro to vytvořit určité podmínky. K nim patří osvojení si základu vědění (Grundwissen), díky němuž bude možné vybrati si z nabídky to správné; patří k tomu dále vyškolená schopnost úsudku, která umožní odlišit důležité od nepodstatného, smysluplné od nesmyslného; patří k tomu také ctnost zvaná sebedisciplína, bez níž se z individuálně utvářené vzdělávací dráhy stane nekonečná série „ochutnávkových kurzů“. Tlak digitálního světa vyvolá potřebu posílení mezilidských kontaktů, což povede ke znovuobjevení role učitele, jakkoliv podivně to může někomu znít.

7 O konzumu a infantilizaci

Orální fáze jako životní princip: ke vztahu konzumu, pedagogiky a infantilizace

V infantilizaci společnosti se praxe nevzdělanosti vyjevuje ve své zneuctěné podobě.

Kultura podbízivosti – nárůst pedagogizace – infantilizace – konzum

Co autor navrhuje? Předně chce mladým lidem dodat odvahu, aby využívali vlastní rozum, aby se sami rozhodovali a za svá rozhodnutí nesli odpovědnost; nikoliv aby toto vše delegovali na rodiče, učitele, poručníky a na společnost. Když mají mladí lidé volební právo, právo uzavírat různé smlouvy a spoustu dalších práv, tak nechť mají také odvahu vstoupit na univerzitu sami za sebe a vést zde dialog s vědci. Lidé získají odvahu tím, že se stávají odvážnějšími – mnohdy by to šlo lépe, pokud by se rezignovalo na všechny ty poradce, průvodce a pečovatele.

8 O škole a její úloze

Filosofie školy: poznámka k Humboldtově poznámce

Tam, kde je vzdělávání (Bildung) chápáno jen jako výcvik (Ausbildung), vyjevuje se praxe nevzdělanosti ve své omezené a omezující podobě.

Neměnnost školy – dědičnost vzdělání – Bildung, nejen Ausbildung

Co autor navrhuje? Je třeba jasně říci, že úspěšnost vzdělávacích procesů nelze poměřovat ani standardy, ani kvótami úspěšnosti jakéhokoliv druhu. Zda má vzdělání a vzdělávání (Bildung) v současných vzdělávacích institucích šanci, lze odečíst z toho, jaké možnosti se pro ně daří získat vedle bezpochyby smysluplného a nutného *Ausbildung*. Kvalita vzdělávacích institucí by se proto měla poměřovat také podle toho, kolik prostoru nabízejí pro svobodu, zvědavost, estetické zkušenosti apod. Tím vším má být poměřována škola budoucnosti, nikoliv jen managementem kvality, kompetenčně orientovanými kurikuly a výsledky testování. Čím méně budou tyto nafoukané pojmy v každodennosti školy a ve veřejném diskursu přítomny, tím lépe. Také určitá pedagogická skromnost by byla ke cti.

9 O čtení a novodobém analfabetismu

*Čtenářské nadšení a utrpení: analfabetismus jako tajný vzdělávací cíl
Ve všeobecné didaktické ignoranci knihy – zakázané slovo pro ni je rozsáhlejší/
ucelený text (Ganzschrift) – se praxe nevzdělanosti vyjevuje ve své nejpokleslejší
podobě.*

Psaní dle sluchu – zjednodušování jazyka – redukce práce s textem na hledání inf.

Co autor navrhuje? Čtení a psaní jsou kulturní techniky, jejichž ovládnutí je nezbytné. Čtení nemá být nahrazováno sledováním obrázků. Psaní se nemůže vyčerpat zaškrtáváním předem daných variant odpovědí. Text jako médium dorozumívání, sebereflexe a estetického prožitku musí zůstat v jádru vzdělávacích procesů. V době internetu však získá kniha, a tím i čtení nový význam: literatura bude vytvářet kontrast k všudypřítomnému digitálnímu univerzu, bude orientačním bodem, bude ostrovem, na němž se bude možné zotavit z přehlcení informacemi a zábavou. Školy a univerzity by mohly takové ostrovy představovat. Dodejme si odvahy zabývat se literaturou v jejím estetickém rozměru; nemělo by nám totiž jít jen o spotřební využití a komunikační funkci knihy. Jakkoliv twitterové zprávy politiků či žurnalistů mohou mít svoji věcnou hodnotu, aforismy to zdaleka nejsou. Zasadíme se o návrat literatury do výuky, držíme ve hře závazný kánon evropských a mimoevropských děl a doporučujeme je k četbě ve školách.

10 Diktatura obchodu a univerzita

Diktatura obchodu: o koupitelnosti ducha

V univerzitě, jak se prezentuje po boloňské reformě, se praxe nevzdělanosti vyjevuje ve své zkorumpované podobě.

Redukce na to, co je ekonomicky výhodné – inflace akademických titulů

Co autor navrhuje? Je třeba usilovat o navrácení svobody a jednoty výzkumu a výuky. Univerzita musí usilovat o to, aby nejen kvalifikovala pro profese, ale aby také vznášela nárok na vzdělávání prostřednictvím vědy. Tlak kontroly, jíž univerzita podléhá, je třeba oslabit, stejně jako fetišismus žebříčkování a kvantifikování. Do studijních plánů je třeba zakomponovat více volitelnosti a volnosti. Není třeba vše plánovat, kontrolovat, evaluovat. Ne vše lze predikovat – např. projektové žádosti, v nichž jsou již „vedeny“ výsledky výzkumu, který ještě nebyl realizován – to je problém. Dalším problémem je znormovaná výuka. Věda a výzkum musí žít ze zvědavosti a zvědavost se rozvíjí nikoliv tam, kde je vše naplánováno, ale tam, kde je prostor pro překvapení.

11 O kráse neužitečného

Slzy múzy: o kráse neužitečného

V důsledném zaměření na společenský a ekonomický užitek se praxe nevzdělanosti vyjevuje ve své barbarské podobě.

Múzy mají nepřítel, je jím Užitek – umlčení Múz = riziko pro demokracii

Co autor navrhuje? Souvislost mezi vzděláním a autonomií představovala vždy vlastní jádro novohumanistické ideje vzdělání. Součástí této ideje je vedle znalostí a schopností nezbytných pro úspěch v soutěži také to, že je zde něco, co může být hodnoceno samo o sobě – něco, co je předpokladem uznání člověka v jeho důstojnosti. Jde o zkušenosti a prožitky z toho, co je krásné. Odvaha, velkorysost, suverenita a humanita společnosti se ukazuje v tom, jaké místo poskytuje múzám při projektování vzdělávání, v kurikulárních dokumentech i v pedagogickém jednání.

**Exkurs: první exkluzivní výsledky
výzkumu praxe nevzdělanosti v České republice**

Kultura podbízivosti

(Liessmann, kap. 7)

TTnet

Síť TTnet sdružuje vzdělavatele učitelů odborných předmětů, odborného výcviku a praxe, instruktorů a lektorů dalšího odborného vzdělávání. Byla založena v roce 2005 a pokračovala ve své činnosti i v roce 2014. TTnet ČR byl součástí evropské sítě TTnet, která byla koordinována CEDEFOP. Aktivity této sítě byly v polovině roku 2011 přeneseny na Thematic Working Group on VET Trainers Evropské komise.

V rámci činnosti sítě byla realizována setkání expertní skupiny TTnet ČR, rozvíjela se spolupráce s Českou pedagogickou společností, síť TTnet udržovala korespondenci i s obdobnými sítěmi v zemích EU, popř. s řešiteli projektů, z oblasti přípravného či dalšího vzdělávání. V roce 2014 se uskutečnilo v konferenčním centru Školícího lesního podniku CŽU v Kostelci nad Černými lesy ve dnech 12.–13. 11. 2014 již 15. setkání partnerství TTnet ČR. Tématem workshopu byly **Faktory ovlivňující vývoj profese učitele. Dále byly realizovány tři vzdělávací kurzy, a to Jak propagovat další vzdělávání, aby bylo vnímáno jako trendy, sexy, cool?** (7. 12. 2014), a dva běhy Zásady rétoriky a rozvoj komunikačních dovedností pedagogů, lektorů a trenérů v odborném a dalším vzdělávání (9.–10. 12. 2014). V roce 2014 pokračovala také správa a průběžná aktualizace webových stránek projektu.

Obsahové vyprazdňování

(Liesmann, kap. 3)

Edukační hackeři

(Liesmann, kap. 6)

semestrmimoskolu.cz

Proč se přihlásit?

5 důvodů, proč se vzdělávat Mimo školu

1. Protože školy ti neposkytnou potřebné dovednosti pro 21. století.

Nevázané písmo

(Liesmann, kap. 9)

Comenia Script **universal**

ahoj mami

Eliška Katka Hynek Gusta

Michal jede domů.

Šárka má šaty.

(3)

Recepce – ohlasy – kritika kritického psaní
(zejména psaní Liessmannova)

Na německé vydání knihy zaznamenáno několik recenzí

- + Díky za upozornění na to, že pojetí kompetencí, s nímž se dnes pracuje, směřuje k tomu být opakem vzdělání.
- + Díky za obhajobu významu znalostí.
- + Díky za kritiku „vzdělávacích standardů“.
- + Svěží kritika – zejména reformy učitelského vzdělávání (v Rakousku)
- Liessmann sám je obětí ducha doby (tím, že extrémně polarizuje, posouvá reálné problémy do mlhy).
- Ve svých návrzích řešení nedostačuje svým polemickým vyostřením.
- Některá témata (např. o infantilizaci) jsou tak složitá, že je na pováženou uchopit je v tak široce koncipované knize.
- Neprezentuje/neopírá se o žádná výzkumná data.
- Kniha nepotěší lidi z praxe, spíše je otráví (kritika je jedovatá).

Postřeh TJ: Recenzenti spíše pořizovali výpisky z Liessmannovy knihy, než by s ním vstupovali do polemiky, což by si přál (soudě z podtitulu jeho knihy).

U nás náš pokus iniciovat diskusi k Liessmannově knize

- +/- Díky za iniciativu, ale diskusi se asi nepodaří vést, neboť Liessmann příliš polarizuje.
- +/- To, co kniha popisuje, situaci u nás přesně vystihuje (pracuji na MŠMT).
- +/- Vidím to podobně jako Liessmann a připadá mi, že lidé to nevidí, je dobře, že to napsal a že se k tomu iniciuje tato diskuse.
- +/- Řada problémů, které Liessmann tematizuje, se týká kurikula – měli bychom mu věnovat více pozornosti.
- +/- Chybí tomu opora o výzkum, přitom řada témat si o výzkum přímo říká.
- +/- Kritizujte Liessmannovu kritiku až poté, co se s ní zevrubně seznámíte.

(Ne)děkuji za pozornost
(Liessmann to nemá rád)

[http://www.ped.muni.cz/didacticaviva/
studovna/diskuse](http://www.ped.muni.cz/didacticaviva/studovna/diskuse)